

Hamvas Béla és Újszászy Kálmán

Újszászy Kálmán levele Hafenscher Károlynak

Újszászy Kálmán sárospataki református professzor, falukutató 1949-ben levelet írt Gettysburgbe (USA) Hafenscher Károlynak, a Lutheran Theological Seminary ösztöndíjas hallgatójának. A száz évvel ezelőtt született professzor – akinek szobrát ez év szeptemberében leplezték le a sárospataki kollégium kertjében – ebben a levelében Hamvas Béláról ír, akinek szintén századik születésnapjára emlékezünk. (Szerk.)

(...) „Rátérve arra, ami érdekli, mindjárt azzal kezdem, hogy Hamvas Bélát én igenis filozófusnak tartom s nem varázslónak, sarlatánnak, zsonglórnek stb. (ezek idézetek leveléből). Különösen akkor van igazam, ha filozófia és Gedankendichtung nem zárják ki egymást, esetleg éppen egybe esnek.

Hogy jobban megértse, mire célzok, felsorolok egy sor nevet, akik nélkül Hamvas rejtély, de akikkel együtt, ha nem is világos, de a nevek mindegyikével általában, némelyikével pedig különösen rokon képlet: Platon, Plotinos, Stoa, Kant, Kierkegaard, Baader, Nietzsche, Spengler, Keyserling, Frobenius, Kerényi, Berdjajev, Merezkovszkij, Jaspers stb., főleg a hindu filozófiát és a keresztény, meg hellénisztikus misztikát értve a stb. alatt. Az említettek között a legtöbb az úgynevezett vagy ügyvélt filozófia medrének a szélén helyezkedik el. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a víz sodra néha és némely helyen nem éppen a meder szélén, a part közelében volna! Ilyenkor éppen a középén áramlik csendesen, nyugodtan a víz.

Szóval Hamvas egymagában, pláne magyar földön meghökkentő, de egy összefüggésbe, a rokonai közé beállítva, természetes jelenség. Nincs is olyan egyedül egyébként a magyar glóbuszon sem. Más is van, aki szinte olyan sokat olvasott és nagyjából vagy sokszor ugyanabban az irányban, mint ő, tehát hasonlóképpen írt. Például Németh László több írása erősen rokon az övével, bár nem élezi ki az egyes gondolat-sorokat annyira, mint ő és annyira függetlenül minden gondolatsort külön-külön, mint ő. Ez az utóbbi az oka annak, hogy egész mondanivalója nehezen vagy egyáltalában nem foglalható össze egy rendszerbe. Ezért tűnik fel zsonglórnek, ezért nem egy olyan biztos képlet, mint bármely úgynevezett filozófus.

Ezért csak a helyét lehet látni, s nem a mondanivalóját, mint egészét rögzíteni. A folyóhasonlatot emlitem újra. Hamvasban mintha minden mozgásban volna, sokszor mintha éppen örvénylő mozgásban. Az egyiknek a másikhöz (t. i. örvényhez) látszólag nem sok köze van, de egymagában is elegendő mindegyik, hogy abba a mélybe vonzzon, amelyben az említett nevek világa (nagy általánosságban) az úr.

Ha azután van az embernek annyi ereje, hogy ebből a mélyből felbukkanva meg tud fogódzni valami masszívabba, racionálisabba, át tud csapni a nyugodtabb felületű, de hatalmasabb áramlatokba, egy Aristotelesbe, egy Platonba (őt itt is nyugodtan említem, nemcsak előbb) esetleg egy Demokritosba, Herakleitosba vagy éppen egy Pálba, egy Jánosba, akkor ebbe át tudja vinni az előző ízét, emlékét, termékenyítő energiáit és így valami áttekinthető kerek egész jöhet ki belőle. De ha nem, akkor is szép, ha nem is könnyű örvényről-örvényre dobálni magunkat. Ez is egy módja a vertikális életnek. Ha hajlama van a lírára, meg is maradhat benne.

Még annyit talán, hogy szerintem a teológus nem költő, a teológia nem líra. A teológia itt inkább épülethez hasonlítható. Vallom, hogy ennek az épületnek a falába elférnek az olyan téglák is, amilyenek Hamvas igazságai. De csak a maguk helyén, vagy, ha rokon képnél akarok maradni, erre a talajra is lehet építeni, de ehhez jó mélyre, igazán a szívéhez kell ásni ahhoz, hogy a fundamentumot lerakhassuk.”

1949. március 15.

SCHOLZ LÁSZLÓ

„Bagatell”

Ha Beethoven szerezte, úgy nem az!
Rövid remekmű, gyönyörködtető.
Egy intermezzó úgylehet: tétő!
Egy kolosszus meg legfeljebb terasz.

Az ideális négysoros

Egy sor: lehellet, szállongó pihe.
Kettő: duett már, vonzás, szerelem.
Három: tán üzenet, mi megjelen.
Négy sor: szívig ható kerek ige.